

343.983(4-672EU) ; 340.68(4-672EU)

PRAVCI RAZVOJA FORENZIKE U DRŽAVAMA EVROPE

Doc. dr Aleksandar B. Ivanović*

Doc. dr Aleksandar R. Ivanović*

Apstrakt:

U radu će biti prikazana aktuelna situacija u oblasti forenzičkih ispitivanja i vještačenja u državama Evropske Unije. Nakon toga rad tretira napore nadležnih institucija Evropske Unije u prvaku prevazilaženja uticaja trenutne nepovoljne ekonomske situacije i tranzicije, koja takođe ima uticaj i na oblast forenzike. Na kraju su navedena neka od najvažnijih dokumenata Evropske Unije koja tretiraju oblast forenzike i idu u pravcu njenog razvoja. To se naročito odnosi na tendenciju Evropske Unije u cilju stvaranja zajedničkog forenzičkog prostora i forenzičke infrastrukture u državama Evropske Unije do 2020. godine.

Ključne riječi: forenzičke nauke, Evropska Unija, akreditacija i standardizacija.

Uvod

Savremena evropska praksa poslove vještačenja i kriminalističke tehnike naziva Forenzičke nauke. Pod Forenzičkim naukama se podrazumijeva skup naučnih principa i tehničkih metoda koje se primjenjuju kod istraživanja krivičnih djela radi dokazivanja postojanja krivičnog djela i pomoći prvenstveno pravosuđu, da utvrdi počinioca krivičnog djela, odnosno Forenzika podrazumijava primjenu naučnih metoda kod otkrivanja i tumačenja (vještačenja) materijalnih tragova, a pa se i stručnjaci koji obavljaju ove poslove nazivaju forenzičari. Forenzičke nauke

¹ koriste za davanje odgovora na specifična pitanja, od kojih su tri temeljna: 1) Da li je izvršen zločin? (2) Ko ga je počinio? (3) Kako je isti izvršen?

U demokratskim društvenim sistemima sa nezavisnim sudstvom, ispitivanja koja se vrše u forenzičkim laboratorijama i mišljenje forenzičkog stručnjaka postali

* Docent Departmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru.

* Docent Departmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru.

¹ Riječ forenzika dolazi od latinske riječi forensic (na trgu) koja je izvedena od latinske riječi forum (trg). Naime, u doba straog Rima, u pojedinim slučajevima sumnjivih smrti na Trgu Forum Romanum, izlagala su se ta mrtva tijela i pojedine osobe koje su imale stručna znanja i iskustva davala su mišljenja o tome kako je nastupila smrt, odnosno na koji su način nastale povrede na mrtvom tijelu. Kako se ujedno na pomenutom Trgu obavljalo i suđenje, navedena riječ (forenzika, forenzički) je u prenosnom smislu značila i sudski, odnosno sudska.

su nezaobilazni za uspješan sudski proces i pravedno kažnjavanje. Dokaz dobijen pomoću forenzičkih analiza, često ima odlučujući uticaj na to da li će optuženi biti proglašen krivim ili ne, kao i na visinu kazne. Odgovornost forenzičkog stručnjaka je stoga velika. Nije dovoljno da struku poznaje do tančina i da se njegov rad odlikuje najvišim nivoom kvaliteta - takođe je značajno da forenzički stručnjak uvek postupa etički. Krivične prijave koje nijesu poduprte forenzičkim dokazima najčešće i uglavnom završe kod tužioca, odnosno dalje se ne procesuiraju.

Počeci savremenih forenzičkih nauka vežu se za kraj XX vijeka, primjenom visokosofisticiranih metoda, tehnika i tehnologija kao što su analiza DNK, instrumentalne hemijske metode, skenirajuća elektromikroskopije i dr. Međutim, od postanka svijeta osobe koje su se bavile razrješavanjem krivičnih djela primjenjivali su forenziku, samo što nisu imali pri ruci odgovarajuće teničke i tehnološke uređaje. Isti su se razvijali zajedno sa razvojem ljudskog društva. U daljem tekstu navodimo hronološki, kako su se razvijale metode koje su dovele do savremene forenzike:

- 44. godine prije nove ere, nakon pregleda tijela ubijenog cara Julija Cezara, rimski liječnik Antistije, zaključio je da je od 23 uboda na tijelu Cezara, smrtonosna bila samo rana na prsima.
- Kineski pravnik i istražitelj smrtnih slučajeva Sung Tyuh je 1247. godine, objavio knjigu doslovno prevedenu kao "Ispiranje nanesenog zla". Ova knjiga predstavlja prvi rad iz oblasti forenzike jer ista sadrži uputstva kako razlikovati slučajeve samoubistava, ubistava i prirodne smrti i takođe razmatra opasnosti od povreda raznih djelova tijela.
- Na Univerzitetu u Lajpcigu (Njemačka), 1642. godine počinje sa radom nastava iz oblasti forenzičke medicine.
- U Sjedinjenim Američkim Državama je 1850. godine, John Webster bio prvi ubica koji je osuđen na osnovu medicinsko forenzičkih dokaza. Forenzičari-patolozi su u ovom slučaju poroti prezentovali način kako je određeno vrijeme smrti žrtve.
- 1892. godine u Argentini se prvi put koriste otisci prstiju za osuđivanje ubice. To je uspjeh Ivana Vučetića policijskog službenika iz Buenos Airesa koji je zagovarao korištenje otisaka prstiju u policijskim istragama.
- 1898. godine Njemački hemičar Paul Jeserich je prvi u praksi primijenio komparaciju ispaljenog projektila iz oružja osumnjičenog i projektila nađenog na mjestu ubistva. Sličnost između pomenutih projektila je pomogla da se osudi ubica u ovom slučaju.
- 1910. godine Edmond Lokar u Francuskoj osniva prvi forenzički laboratorij i postavlja svoju čuvenu „kontaktnu teoriju mikrotragova“ (iako je službeno prezentovao 1920. godine).
- 1924. godine u Americi su ubice učenika Bobija Franksa osuđene na osnovu forenzičkih dokaza koji su pokazali da je na pisačkoj mašini jednog osuđenika napisano pismo sa zahtjevom za isplatu otkupnine.

- 1925. Godine Amerikanci Filip Gravel i Calvin Godar izumjeli su prvi komparativni mikroskop koji služi za balističke identifikacije.
- 1930. godine Tomas Gonazales-Šef policije u Meksiko Sijetu uvodi test za utvrđivanje tragova pucanja, takozvani test „parafinska rukavica“.
- 1941. godine istraživači Bell laboratorije razvijaju spektrogram glasa kao sredstvo za identifikaciju govornika.
- 1968. godine u forenzičkoj laboratoriji Londonske policije prvi put se primjenjuje metoda skenirajuće elektromikroskopije sa energetskim disperzivnim dodatkom sa X zracima (SEM/EDX).
- 1975. godine FBI uvodi sistem za automatsku identifikaciju otisaka prstiju (AFIS).
- 1986. godine Ser Alec Jeffreys, koji je dvije godine prije toga razvio prvi test za DNK profilisanje, koristi ga za identifikaciju Colina Pitchforka kao ubice dvije mlade djevojke u Midlandsu u Engleskoj.
- 1987. Godine, analiza DNK je prvi put predložena na američkom sudu i bila prihvaćena. Slučaj je doveo do utvrđivanja pravila za akreditaciju, standardizaciju i kontrolu kvaliteta rada laboratorija za DNK.

Aktuelna situacija u oblasti forenzike u državama Evropske Unije

Poslovi forenzičkih ispitivanja, istraživanja i vještačenja u Evropi (ali većinom i svuda u svijetu) prolaze kroz tranziciju. Kao dobar primjer za pomenuto, možemo navesti podatak da se u državama Evropske Unije u prošloj deceniji, višestruko povećao broj forenzičkih istraga (vještačenja-ispitivanja). Naprimjer u Holanskom forenzičkom institutu (koji važi za jedan od najrazvijenijih u državama EU), broj zaposlenih se od početka 21. vijeka utrostručio, odnosno porastao je od 200 na 600 zaposlenih. Uvođenje novih linija rada u forenzičkim institucijama, kao što su: vještačenje informacionih tehnologija (IT), molekularna biologija (DNK), razne nove hemijske analitičke metode i drugo, dali su povod za nove tipove forenzičkih ispitivanja i vještačenja. Takođe, jedan od razloga za povećanje broja zahtjeva za forenzičkim ispitivanjima u državama EU je i taj što mnoge vladine i nevladine agencije čiji je je obim rada izvan oblasti krivičnog pravosuđa, otkrile vrijednost forenzike i primjenu u njihovim agencijama. Danas, forenzičke institucije u državama EU imaju na desetine klijenata koji su organizaciono pozicionirani van krivičnog pravosudnog sistema. Takođe, u državama EU poslovi forenzičkih ispitivanja i vještačenja nisu vezani samo za jednu državu, nego se često dešava da pojedine agencije zatraže forenzičko ispitivanje i/ili vještačenje u drugoj državi. To iz opravdanog razloga što je nerealno pretpostavljati da svaka forenzička institucija može odgovoriti svih zahtjevima koje od nje zatraže, kao što smo vidjeli sve veći i veći broj podnosilaca zahtjeva. Pomenuti zahtjevi takođe, postaju sve specifičniji, što je uslovalo poslednjih desetak godina, da su u forenzičkim naukama sve više ide na uske specijalnosti, kao naprimjer u medicini. Iz do sada pomenute problematike, jasno je izvesti zaključak da se poslednjih desetak godina pojavio

imperativ prekogranične razmjene forenzičkih poslova: usluga i proizvoda (ispitivanja, vještačenja, korišćenje forenzičkih baza podataka). Prekogranični karakter kriminalisteta zahtijeva blisku saradnju između policije i sudstva različitih država, što uslovljava sve veći broj krivičnih predmeta koja podrazumijevaju intenziviranu razmjenu forenzičkih podataka i dokaza. Pomenuto treba da dovede do situacije da dokazi dobijeni u jednoj državi mogu da budu upotrebljivi u drugoj državi. Sve izneseno je dovelo do potrebe za zajedničkim standardima u oblasti forenzičkih nauka širom Evrope: Za sada se u cilju standardizacije poslova forenzike najviše odmaklo u državama EU.

Budućnost i razvoj forenzike u državama EU

Budućnost i razvoj forenzike u državama EU je usmjeren u nekoliko pravaca. Prvi pravac razvoja je snažan rast, podstaknut povećanjem oslanjanja na forenziku ne samo u krivičnom pravosuđu, nego i u slobodno možemo reći svim segmentima ljudskog društva i razvoja. Danas u savremenom svijetu nema bilo kakve vrste spora (krivičnog, prekršajnog, stručno-naučnog, lingvističkog, biometrijskog, istraživačkog i slično) gdje forenzičke metode nemaju svoju primjenu. Rast i razvoj primjene forenzike je uglavnom uzrokovan sledećim faktorima:

- Uvođenje novih sofisticiranih tehnika i tehnologija u forenzici, kao što su: forenzička DNK, forenzički IT i dr.;
- Forenzika je relativno jeftina i daje novu visoku vrijednost u odnosu na tradicionalne intenzivne istražne metode. Sem toga dokazna vrijednost forenzike je veoma visoka!
- Savjest o vrijednosti i značaju forenzike se rapidno povećava. Kako se nove tehnike i tehnologije uvode u sudski postupak i druge društvene sfere, zahtjevi za njihovu primjenu će se dodatno povećavati, i ovdje se forenzika povezuje i upoređuje sa medicinom, na primjer kada se pojavi nova metoda u medicini i ista postane dostupna, rapidno se povećava broj slučajeva njene primjene.
- Forenzika i forenzičke tehnike će vrlo brzo biti dostupne i na samom licu mjesta. Sve više se poslovi forenzike izmještaju iz laboratorije ka samom licu mjesta. Već se pojavljuju tehnologije koje su pristupačne na samom licu mjesta krivičnih djela, takozvane mini laboratorije i laboratorije na čipu.
- Forenzička ispitivanja i vještačenja će biti sve operativnija. To znači da će se umnogome skratiti vremenski rok za dobijanje rezultata forenzičkih ispitivanja i vještačenja. U forenzičkim institucijama Evropske Unije, u poslednjih pet godina, vrijeme za dobijanje forenzičkih rezultata je smanjeno za oko 90%.
- Savremena forenzička nauka će biti u stanju da pruža sve više i više informacija.

Trenutna međunarodna recesija i ekonomska kriza ima svoj uticaj i na razvoj i primjenu forenzičkih nauka. Kao posledica pomenutog mnoge forenzičke institucije u Evropskoj Uniji se bore sa budžetskim rezovima. U mnogim forenzičkim institucijama glavni izvor troškova su ljudski resursi, pa bi prva pomisao bila da će se uštede u forenzičkom sektoru najlakše postići smanjenjem broja zaposlenih. Međutim, tu se već na početku došlo do zaključka da bi takav način uštede budžetskih sredstava oslabio kapacitete forenzičkih laboratorija. Forenzičke laboratorije u Evropskoj Uniji su našle način za odgovor na trenutnu ekonomsku krizu i smanjenje budžetskih sredstava i on se sastoji u smanjenju količine svojih usluga. Forenzičke laboratorije u Evropskoj Uniji su se odlučile da sačuvaju svoje ljudske resurse, a jedan od povoda za to nastojanje je i imperativ akreditacije po normi standarda ISO/IEC 17025, koji na početku doslovice poručuje sa su *zaposleni najveća vrijednost jedne laboratorije*. Kako bi odgovorili izazovima ekonomske krize, forenzičke laboratorije Evropske Unije su organizovale sastanke sa institucijama za koje rade, odnosno sa podnosiocima njihovih zahtjeva. Takav način rada podrazumijeva i pomenuta akreditacija, odnosno njen dio - odnos prema podnosiocima zahtjeva, tojest prema krajnjem korisniku. Nakon dobijenih traženih informacija od strane klijenata i održanih sastanka sa istima, forenzičke institucije u Evropskoj Uniji su determinisale sledeće pravce razvoja u cilju prevazilaženja uticaja ekonomske krize na njihov rad i u cilju efikasnijeg i efektivnijeg djelovanja i rada:

- Uvođenje i primjena forenzičkih laboratorijskih informacionih sistema. Ovom primjenom bi se dobilo u operativnosti u radu i efektivnost dokaznosti lanca kretanja dokaznog materijala.
- Razvoj radnih tokova i laboratorijskih procesa kroz uspostavljanje lanca kretanja dokaza (engl. *chain of custody*).
- Razvoj boljeg sistema kvaliteta. Sami pojam sistema kvaliteta u forenzici ne znači „dobro“ ili „najbolje“, već podrazumijeva operativnu sposobnost laboratorije da zadovolji zahtjeve korisnika svojih usluga.
- Zatvaranje nekih forenzičkih disciplina. Na zajedničnim sastancima predstavnika forenzičkih institucija i njihovih klijenata (policije, tužilaštva i sudstva) u državama Evropske Unije, zaključeno je da se odustane od pojedinih disciplina vještačenja, koje iziskuju velika sredstva, oduzimaju stručnjacima veliko radno vrijeme, a sama po sebi su neoperativna, kao naprimjer neutronska aktivaciona analiza kod utvrđivanja tragova pucanja iz vatrenog oružja, vještačenje krvnih grupa, vještačenje indeksa prelamanja svjetlosti, vještačenje vlakana i dr.
- Ograničavanje broja predmeta i uzoraka. Ovo se naročito odnosi na primjenu novih tehnologija u forenzici, kao što su: DNK ispitivanja, skenirajuća elektromikroskopija i druga ispitivanja, kod kojih veliki broj predmeta i uzoraka umnogome izaziva eneromni rast materijalnih troškova i veliki udio vremena potrebnog za iste.

- Davanje nalaza i mišljenja koji bi se mogli lakše razumjeti od strane podnosioca zahtjeva (korisnika usluga). Što znači da isti budu lišeni teško razumljivih usko stručnih naučnih izraza, nego da budu razumljivi i upotrebljivi od strane svih korisnika forenzičkih usluga kojima su usko stručni izrazi neprimjenljivi, nerazumljivi i nepraktični.
- Skratiti rokove za dobijanje nalaza i mišljenja. Veliki broj korisnika forenzičkih usluga u Evropskoj Uniji je prilikom izrade redovnih godišnjih anketa naveo da se za pojedine vrste forenzičkih ekspertiza čeka i do tri mjeseca! Na pomenutim, zajedničnim sastancima predstavnika forenzičkih institucija i njihovih klijenata (policije, tužilaštva i sudstva) u državama Evropske Unije sporazumno su određeni približni rokovi za izradu forenzičkih ekspertiza. Odnosno, definisani su tri kategorije vremena izrade ekspertiza: ekspresni (tri dana), srednji (14 dana) i duži (90 dana). Takođe je definisan i koncept preleminarnog izvještaja, koji su od strane korisnika forenzičkih usluga, ocijenjeni kao veoma korisni, efikasni i efektni.

Pojedine forenzičke laboratorije država Evropske Unije, su u cilju postizanja efikasnijeg i efektnijeg rada, uvele forenzičku analitiku. Između ostalog forenzička analitika ima ulogu koordinacionog centra između same laboratorije i podnosioca zahtjeva (policije, tužilaštava i sudstva). Uloga ovog analitičkog koordinacionog centra se ogleda u sledećem:

- Djeluje kao medij između podnosioca zahtjeva i eksperata;
- Kanališe prioritete dostavljenih zahtjeva;
- Koordinira rad između različitih eksperata u slučajevima zahtjeva, koji podrazumijevaju interdisciplinarni pristup;
- Formira bazu podataka svih relevantnih informacija vezanih za ekspertize;
- Prikuplja i obrađuje povratne informacije od strane podnosioca zahtjeva.

Nadležni organi Evropske Unije su poslednjih godina donijeli niz obavezavajućih dokumenata koja se odnose na oblast forenzike. Radi se o sledećim dokumentima:

Odluka Vijeća Evropske Unije, koje je 23.06.2008. godine, donijelo Odluku 208/615/JHA o pojačavanju prekogranične saradnje, posebno u borbi protiv terorizma i prekograničnog kriminala. Ova Odluka je između ostalog obezbedila da države Evropske Unije efikasnije započnu razmenu forenzičkih baza podataka i identifikaciju izvršilaca osumnjičenih za krivična dela terorizma i prekograničnog kriminaliteta. Da bi pomenuta Odluka Saveta Evropske Unije bila pouzdana, operativno prihvatljiva i zakonski normirana, ukazala se potreba da se ista modifikuje.

To je izvršeno na način da je Vijeća Evropske Unije, 30.11.2009. godine, doneo Odluku 2009/905/JHA, koja se odnosi na akreditaciju forenzičkih institucija u državama Evropske Unije. Ova Odluka je usmerena u pravcu obezbeđivanja

pozdanosti, kompitabilnosti i upotrebljivosti forenzičkih podataka (za sada DNK profila i otisaka prstiju), iz jedne državu u drugoj. Da bi obezbedili cilj zacrtan Odlukom Saveta EU 2009/905/JHA, ista obavezuje da sve države članice EU moraju imati makar jednu forenzičku instituciju akreditovanu po međunarodnom standardu kvaliteta ISO/IEC 17025. Član 5 pomenute Odluke Saveta EU imeprektivno ukazuje da se u cilju priznavanja forenzičkih ispitivanja, analiziranja, istraživanja i veštačenja, svaka država članica mora pridržavati strogih uslova koje iziskuje standard kvaliteta ISO/IEC 17025. Impementacija Odluke Saveta EU u tački 7 iste, imperativno od država članica zahteva sledeće:

- a) akreditaciju DNK laboratorija do 30.11.2013. godine;
- b) akreditaciju daktiloskopskih laboratorija do 30.11. 2015. godine;
- c) uključivanje u nacionalnim zakonodavstvima Odluke Saveta EU 2009/905/JHA, do 30.05.2016. godine;
- d) Savet EU će do kraja 2018. godine izvršiti kontrolu primene ove Odluke u državama članicama.²

Potreba razvoja jednakih standarda u oblasti forenzičkih ispitivanja i vještačenja na području Evropske Unije, dovela je do Poljske forenzičke inicijative, koja datira iz 2011. godine (kada je Poljska bila predsedavajuća Evropske Unije). Ovaj zvaničan dokument Evropske Unije ima naziv "Stvaranje zajedničkog Evropskog prostora za forenzičke nauke 2020". Pomenuti dokument između ostalog podrazumijeva:

- Akreditaciju svih forenzičkih laboratorija i institucija u Evropskoj Uniji;
- Poštovanje minimuma kompetencijskih kriterijuma za zaposlene u forenzičkim laboratorijama;
- Uspostavljanje jedinstvenih, standardizovanih praktičnih priručnika i njihova primjena u forenzičkoj laboratorijskoj praksi;
- Sprovođenje međunarodnih međulaboratorijskih testova provjerljivosti;
- Identifikacija optimalnih načina za međudržavne forenzičke baze podataka i njihovu primjenu;
- Standardizacija u oblasti obrazovanja i obuke iz oblasti forenzičkih nauka;
- Forenzičke institucije/laboratorije u Evropskoj Uniji, moraju uvesti liniju rada Istraživanje i razvoj u cilju daljeg razvoja forenzičkih nauka.

Pravci razvoja forenzike u Srbiji i Crnoj Gori

² A. R. Ivanović, A. B. Ivanović, *Forenzička akreditacija – pouzda način dokazivanja*, Zbornik radova, VII naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, Kriminalistički i krivično-procesni aspekt dokaza i dokazivanja, Internacionalna asocijacija kriminalista, Sarajevo, 2013, str. 354.

Države koje nisu članice Evropske Unije, ali imaju nameru da to postanu, kao što su to Crna Gora i Srbija, takođe rade na akreditaciji svojih forenzičkih institucija, a u cilju podizanja kvaliteta rada i obezbeđivanja međunarodnog priznavanja nalaza, rezultata ispitivanja i datih mišljenja obavljenih veštačenja. Ovim putem forenzičke institucije u Crnoj Gori i Srbiji nastoje da se uključe u praćenje trendova u oblasti forenzičkih nauka unutar prostora Evropske Unije. Na ovaj način i Crna Gora i Srbija aktivno učestvuju u standardizaciji i osiguranju kontrole kvaliteta rada u oblasti forenzičkih poslova, što će umnogome doprineti, pre svega efikasnijoj međudržavnoj razmeni pouzdanih forenzičkih podataka, vezanih za razrešavanje krivičnih dela prekograničnog kriminala i terorizma, ali i uopšte podizanju kvaliteta rada u oblasti forenzike, što će, na unutrašnjem (unutardržavnom) nivou, za posledicu imati obezbeđivanje pouzdanih forenzičkih podataka, odnosno pouzdanih (validnih i čvrstih) dokaza koji su nepohodni za efikasno pokretanje, vođenje i okončanje krivičnih postupaka.

Akreditacija Forenzičkog Centra Uprave policije Crne Gore i Nacionalnog kriminalističko-tehničkog centra MUP-a Srbije, realizuje se putem projekta EMFA-2 (Evropsko mentorstvo za forenzičku akreditaciju). Program ENFSI-a pod nazivom Evropsko mentorstvo za forenzičku akreditaciju (*European Mentorship for Forensic Accreditation - EMFA*) je takođe poznat pod imenom "leteći mentori" u okviru ENFSI zajednice (*"Flying mentors" within the ENFSI community*). EMFA program ima za cilj da pomogne neakreditovanim članovima ENFSI da dostignu akreditaciju uz pomoć već akreditovanih laboratorija. Program EMFA podrazumeva mentorstvo Evropske Unije, putem udruženja ENFSI i to u delu izrade dokumentacije u cilju standardizacije i kontrole kvaliteta, odnosno kompletnog menadžmenta forenzičke laboratorije i validacije metode u dve vodeće linije rada.

U 2011. godini ENFSI je pokrenuo drugu rundu EMFA programa. Naime, EMFA - 2 predstavlja nastavak uspešno realizovanog EMFA-1 programa koji je u okviru ENFSI-a trajao od 2007. godine do početka 2011. godine. EMFA-1 program je zvanično zaključen tokom Završne konferencije održane u Viljnusu (Litvanija) od 25-26. januara 2011. godine. Realizacija EMFA-1 programa je postigla veoma pozitivne rezultate. Naime, četiri od ukupno pet učesnika programa su ostvarili zadovoljavajući napredak u postupku akreditacije.³

Učesnike EMFA-2 programa čine četiri para uparenih (*twin pairs*) forenzičkih institucija. Projekat EMFA-2 podrazumeva uparivanje forenzičkih laboratorija i to na sledeći način: jedna laboratorija koja je akreditovana je mentorska laboratorija drugoj laboratoriji koja se nalazi u procesu akreditacije (laboratorija pripravnik, odnosno trening laboratorija). EMFA-2 projekat se odvija u organizaciji ENFSI, a finansira se od strane Evropske Unije. U projektu EMFA-2 učestvuje osam forenzičkih laboratorija članica ENEFSI, po četiri neakreditovane i četiri akreditovane laboratorije i to na sledeći način:

³ A. R. Ivanović, A. B. Ivanović, *Forenzička akreditacija – pouzda način dokazivanja*, Zbornik radova, VII naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, Kriminalistički i krivično-procesni aspekt dokaza i dokazivanja, Internacionalna asocijacija kriminalista, Sarajevo, 2013, str. 359.

Laboratorija priprvnik	Mentorska laboratorija
Forenzički Centar Crne Gore	Forenzički Institut iz Talina-Estonija
Forenzički Centar Srbije	Forenzički Centar Hrvatske
Forenzički Centar Federacije Bosne i Hercegovine-Sarajevo	Forenzički Centar iz Ljubljane-Slovenija
Forenzički Centar iz Sankt-Petersburga-Rusija	Forenzički Centar iz Rige-Latvija

Tabela 2. Uparene forenzičke laboratorije u okviru EMFA-2 programa

Dakle, osnovni zadatak EMFA programa je mentorsko vođenje, od strane neke već akreditovane članice ENFSI-ja, neakreditovanog forenzičkog centra i njegova priprema za akreditaciju u skladu sa međunarodnim standardom ISO/IEC 17025:2006, kao i dokumentom ILACG19:2002 *Guidelines for Forensic Science Laboratories*.⁴ Mentor Forenzičkom Centru Uprave policije Crne Gore je Forenzički institut iz Talina (Estonija), dok je mentor Nacionalnom kriminalističko-tehničkom centru MUP-a Republike Srbije forenzički institut „Ivan Vučetić“ iz Zagreba (Republika Hrvatska). Programom je predviđeno da se nakon pripreme i sticanja uslova za akreditaciju neakreditovanog forenzičkog centra prijava za akreditaciju podnese nacionalnom akreditacionom telu, tj. u slučaju Forenzičkog Centra Uprave Policije Crne Gore Akreditacionom tijelu Crne Gore, odnosno u slučaju Nacionalnog kriminalističko-tehničkog centra MUP-a Republike Srbije Akreditacionom telu Srbije. Za realizaciju projekta, u kome učestvuju četiri uvezana para (mentorski i neakreditovani forenzički centar), ENFSI je planirao da iz svog budžeta izdvoji oko 130.000 evra za troškove tokom trogodišnjeg trajanja projekta. U okviru predviđenih sredstava planirane su višestruke posete mentora i eksperata za pojedine oblasti neakreditovanim forenzičkim centrima kao i tri međunarodne konferencije.

Trogodišnji program EMFA-2 počeo je u martu mesecu 2011. godine sa otvaranjem konferencije u Beogradu, čiji je domaćin bio Nacionalni kriminalističko-tehnički centar MUP-a Republike Srbije. Konferencijom su predsedavali u svojstvu menadžera programa Kristina Bertler (Christina Bertler) iz švedskog forenzičkog instituta i sekretar ENFSI-a iz holandskog forenzičkog instituta, Wim Neuteboom (Wim Neuteboom). Ubrzo nakon otvaranja konferencije, organizovane su orijentacione posete mentora za svojim polaznicima (laboratorijama pripravniciima). Tokom konferencije sagledano je stanje sistema kvaliteta neakreditovanih forenzičkih centara, usvojen je plan aktivnosti tokom trajanja

projekta, promovisani su parovi (mentor-neakreditovani forenzički centar), predočena su iskustva akreditovanih forenzičkih centara u postupku akreditacije. U toku konferencije održan je prvi sastanak mentora i neakreditovanih forenzičkih centra i napravljen detaljan plan aktivnosti za 2011. godinu. Kasnije u 2011. godini, polaznici su posetili mentore kako bi se upoznali sa načinom funkcionisanja akreditovanih laboratorija. Evaluacija, odnosno procena u vezi sa posetama je urađena i napisana od strane oba partnera, i dostavljena menadžerima programa. U godišnjem izveštaju ENFSI-ja za 2011. godinu, menadžeri programa su konstatovali da se kao opšti zaključak može istaći da EMFA-2 program realizuje ozbiljno i da je veoma dobro prihvaćen od strane učesnika programa, te da laboratorije pripravnici napreduju u ostvarivanju njihovih sistema za upravljanje i kontrolu kvaliteta.

Nakon početka realizacije u martu 2011. godine, program EMFA-2 ostvario je svoju prvu punu godinu sprovođenja u 2012-oj godini. U godišnjem izveštaju ENFSI-ja za 2012. godinu, u drugoj godini realizacije ovog programa su zabeleženi određenih uspesi, ali i padovi, te da se na kraju 2012. godine, ipak može zaključiti da je napredak programa uopšte na zadovoljavajućem nivou. Naime, laboratorije polaznici iz Sankt Peterburga (Rusija), Beograda (Srbija) i Crna Gora (Podgorica), su na putu akreditacije prema ISO17025. Nažalost, laboratorija iz Sarajeva (Bosne i Hercegovine), je zbog internih problema morala da se povuče iz programa. Shodno tome, broj uparenih forenzičkih institucija je smanjen sa četiri na tri. Što je po rečima menadžera programa jedna od razoračavajućih činjenica u vezi sa EMFA-2 programom. U toku 2012. godine realizovano je osam uzajamnih studijskih poseta laboratorija mentora i laboratorija pripravnika. U odnosu na sve posete izrađeni su pisani izveštaji koji su evaluirani od strane menadžera programa. Pored toga, u martu mesecu u Podgorici održana je Srednjoročna Konferencija u organizaciji Forenzičkog centra Uprave policije Crne Gore. Održavanje pomenute konferencije je obezbedilo dobru platformu učesnicima za dalju razmenu iskustava. Osim toga, neke specifične teme kao što su osiguranje kvaliteta "validacija" i "unutrašnja i spoljašnja kontrola kvaliteta" su sa posebnom pažnjom predstavljene učesnicima programa. U svojstvu posmatrača konferenciji su prisustvovali predstavnici iz Republike Srpske, Makednije i predstavnici državne agencije za forenziku BiH, koji imaju nameru da se akredituju u narednim godinama. Troškovi vezani za realizaciju EMFA-2 programa su pokriveni iz centralnog budžeta ENFSI centralnog budžeta uz odobrenje članova ENFSI. Povlačenje jedne od laboratorija učesnica imalo je s jedne strane pozitivan efekat na troškove realizacije programa, dok je sa druge strane to imalo negativan efekat na realizaciju programu u celini gledano. Program EMFA-2 je nastavio sa realizacijom u 2013. godini u okviru koje je ostvareno više studijskih poseta sa konačnim ciljem koji se ogleda u pripremi za zvaničan proces akreditacije. Program EMFA-2 je zaključen na završnoj konferenciji 26. i 27. novembra u Zagrebu 2013. godine, na kojoj na kojoj je izvršena evaluacija programa i konstatovano sleće stanje po pitanju rezultata sprovođenja programa. Na Završnoj konferenciji (novembra 2013) u Zagrebu, mentor laboratorije su dali svoje mišljenje po pitanju spremnosti za akreditaciju

svojih parnjaka, laboratorija prpravnika. Mišljenja svih laboratorija mentora su pozitivna, odnosno glase: "spreman za akreditaciju". Ovakav rezultat čini EMFA-2 vrlo uspešnim projektom u ovoj fazi. Štaviše, laboratorije pripravnici su već podneli zahtev za zvaničnu procenu ISO17025 svojim nacionalnim telima za akreditaciju (Beograd-Srbija: prijava podneta u decembru 2013. Danilovgrad-Crna Gora: prijava podneta u avgustu 2013. Sankt Peterburg-Rusija: aplikacija podneta u novembru 2013). Datumi za stvarne procene nisu fiksni, jer zavise od akreditacionog tela, ali će najverovatnije akreditacija ovih laboratorija biti izvršena u prvoj polovini 2014 godine.

Na završnoj konferenciji u Zagrebu su učesnici radili evaluaciju programa. Ovo su samo neki od glavnih primedaba, komentara i sugestija:

a) EMFA - pristup je efikasan alat za postizanje akreditacije forenzičkih laboratorija.

b) Vreme provedeno od strane pripravnika laboratorija tokom EMFA -2 je procenjena kao 60 - 70 % od ukupnog radnog vremena tri uključene osobe. Mentori iz Estonije i Hrvatske su u proseku proveli 1 dan po 2 nedelje na programu. Mentori iz Letonije su morali da provode više vremena (1 dan nedeljno), zbog problema jezika jer su svaki izveštaj i dokument morali da budu prevedeni sa engleskog na ruski ili obrnuto .

c) Jezik je bio problem za uparene laboratorije Rusija/Letoniji, dok to nije bio slučaj sa parovima Hrvatska/Srbija i Estonija/Crna Gora. Ako će budućnosti biti započet novi EMFA - program treba uzeti u obzir probleme u vezi sa jezičkom barijerom.

e) Ukupno trajanje EMFA -2 (2 ½ godine) se generalno smatra kao optimalanim. Svi su se složili da se jedna studijska posjeta mentorskoj laboratoriji zameni posetom mentora laboratoriji pripravniku, jer bi to bilo efikasnije za ukupan proces pripreme za akreditaciju.

f) Na kraju mentori su izneli mišljenje da je program takođe imao koristi i za njih. Naime, tokom procesa su i oni naučili mnogo o akreditaciji i iznalaženju specifičnih rešenja u cilju ispunjenja standarda kvaliteta.

O važnosti ovog programa govori i činjenica da se preporuka pod rednim brojem 14 u Studiji o preprekama za saradnju i razmenu informacija između forenzičkih laboratorija i drugih nadležnih organa različitih država članica i između njih i kolega u trećim zemljama prema Ugovoru JLS/D1/2007/025, upravo odnosi na realizaciju EMFA programa. Naime, pomemuta preporuka je označena sa tri zvezdice, što je znak da se radi o preporuci sa najvišim prioritetom. U pomenutoj preporuci stoji sledeće: "Da se postigne široko priznanje da su ENFSI-jev EMFA projekat i ENFSI-jeve među-laboratorijske vežbe dva važna alata za uspostavljanje, održavanje i upravljanje standardom kvaliteta u forenzičkim naukama na tlu Evrope. Kroz ovo priznanje da se osigura bolje obezbeđenje sredstava za ove aktivnosti kod Evropske komisije i na taj način da se obezbedi dobra organizovanost i dobra usmerenost programa u nardenom peridou. Na taj način

široko rasprostranjena evropska akreditacija kvaliteta sa međunarodnim standardima se može brže postići, i nadalje ti standardi se mogu održavati i poboljšati tokom vremena. (Gill, 2008:12)”

Zaključak

Oblas forenzike se brzo razvija. Ne samo da postoji snažan rast u oblasti forenzičkih nauka, podstaknut novim tehnologijama, već forenzika postaje pouzdan, pristupačan i jeftin način u cilju identifikacije krivičnih djela. Osim toga, forenzika je prepoznata i ne samo u krivičnim istragama, već je postala i nezaobilazan segment u radu državnih institucija, a takođe i privatnog sektora. U državama Evropske Unije se već sprovodi inicijativa, koja će formirati zajedničku forenzičku oblast koja će podrazumijevati slobodan protok forenzičkih proizvoda i usluga na području Evropske Unije.

U skoro svim forenzičkim institucijama Evropske Unije formirane su između ostalog i nove linije rada-Istraživanje i razvoj (*Research and development* R&D). To podrazumijeva da se ovim laboratorijama radi na kreiranju novih forenzičkih metoda i njihovoj primjeni. Jedan od projekata Istraživanja i razvoja forenzičkih laboratorija, pokrenut je u Finskoj. Pilot projekat novih usluga iz oblasti forenzike obuhvatao je Helsinki (kao najveću policijsku upravu u Finskoj) i Oulu (kao srednju policijsku upravu). Dobre strane ovog projekta su se ogledale u sledećem:

- Dobijeni rezultati forenzičkih ispitivanja i vještačenja su bili jasni i jednostavni za primjenu;
- Koncept primjene preliminarnih rezultata je dobro prihvaćen od strane podnosioca zahtjeva;
- Fiksni rokovi izrade nalaza i mišljenja kod forenzičkih vještačenja su veoma cijenjeni kod podnosioca zahtjeva;
- Uvođenje forenzičke analitike i njenog koordinacionog centra se pokazalo kao jako dobro rješenje, naročito u slučajevima gdje je neophodno izvršiti više raznovrsnih vještačenja;
- Zahvaljući pomenutoj koordinaciji, pojedina tražena vještačenja su bila otkazana iz razloga što su se drugom vrstom vještačenja dobili traženi odgovori.

Problemi koji su pojavili u ovom projektu su bili sledeći:

- Često se podnosioci zahtjeva direktno obrate ekspertu koji vrši vještačenje, nego koordinacionom centru forenzičke analitike;
- Podnosioci zahtjeva su iskazali rezervu da forenzičari mogu izvršiti ispitivanja/vještačenja u „ekspresnom“ ili „srednjem“ roku (pogledaj stranu 5);

- Potreba za „ekspresnim“ nalazima se najviše i uglavnom odnosila na DNK analize, ali laboratorija nije bila u stanju da u svakom slučaju odgovori u tom roku;

Nakon izvršene evaluacije pomenutog projekta Evropske Unije, izvedeni su sledeći predlozi u cilju poboljšanja rada forenzike, kako u laboratoriji, tako i na samom licu mjesta:

- Policijski IT sistemi moraju biti veoma razvijeni kako bi mogli kvalitetno obrađivati sve forenzičke podatke;
- U slučajevima kada je lice mjesta veoma udaljeno od forenzičke laboratorije, predlaže se formiranje video linka;
- Prva iskustva u ovom pravcu su veoma korisna, pa gore pomenuti način rada forenzike predstavlja njen put razvoja u budućnosti.

Kako je Evropska Unija veoma ozbiljno shvatila primjenu forenzike ne samo u krivičnim istragama, nego i u vladinim institucijama i privatnom sektoru, ukazuje nam veliki broj zvaničnih dokumenata Evropske Unije, od kojih izdvajamo:

Brussels, 18.5.2004

COM(2004) 376 final

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL ENHANCING POLICE AND CUSTOMS CO-OPERATION IN THE EUROPEAN UNION

(Isti se odnosi na jačanje policija i carina u Evropskoj Uniji)

December 2008

Study on Obstacles to Cooperation and Information-sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries

(Isti se odnosi na saradnju i razmjenu informacija između forenzičkih laboratorija i drugih relevantnih institucija u državama Evropske Unije, kao i drugim državama)

COUNCIL DECISION 2008/615/JHA of 23 June 2008

on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime

Prüm Treaty

Data exchange on unidentified DNA profiles, dactyloscopic data and vehicle registration data

(Isti se odnosi na međudržavnu razmjenu forenzičkih podataka DNK uzoraka, otisaka prstiju i tragova automobila)

COUNCIL FRAMEWORK DECISION 2009/905/JHA of 30 November 2009

on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities*Stockholm Programme**Accreditation forensic institutes on DNA and Dactyloscopy*

(Isti se odnosi na imperativ akreditacije forenzičkih institucija)

*3135th JUSTICE and HOME AFFAIRS Council meeting Brussels, 13 and 14 December 2011***Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe**

(Isti se odnosi na stvaranje zajedničkog forenzičkog prostora u Evropskoj Uniji, kao i razvoju forenzičke infrastrukture).

Literatura

1. ENFSI Board (2005), BRD-GEN-003 Code of Conduct.
2. ENFSI Standing Committee for Quality and Competence - QCC (2004), QCC_CAP_003 Performance Based Standards for Forensic Science Practitioner
3. Caddy, B., Thorpe, J.W. (1998) Communication Skills and Expertise in the Inquisitorial and Adversarial Legal System, ENFSI Meeting Madrid
4. Golja, J. (2004). Kriminalističnotehnično izvedenstvo v Evropi in v Sloveniji. Dnevi varstvoslovja – zbornik, povzetek 98
5. Golja, J. (2007). Kriminalističnotehnični dokaz. Posvet dokazovanje v težkih primerih, UNI Maribor. Maribor
6. Golja, J. (2010). Forenzika u Evropskoj Uniji. *Expertus Forensis* No 14-15. Udruženje sudskih vještaka Crne Gore.
7. Ivanović, B. A., Merike Rump (2011), ACCREDITATION PROCESS FORENSIC CENTER OF MONTENEGRO TO THE MENTORSHIP OF THE EUROPEAN UNION (Projects EMFA-2). 10th Symposium of forensic sciences. Bratislava. Symposium Journal.
8. Ivanović, R. A., Ivanović B. A., *Forenzička akreditacija – pouzda način dokazivanja*, Zbornik radova, VII naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, Kriminalistički i krivično-procesni aspect dokaza i dokazivanja, Internacionalna asocijacija kriminalista, Sarajevo, 2013, str. 354.
9. Simonović, B. (2009). Standardizacija i akreditacija kao jedan od načina profesionalizacije policijske i kriminalističke službe. *Bezbednost* No 1-2/2009.
10. ENFSI project (2003). QC-CAP-003. Performance Based Standards for Forensic Science Practitioners.
11. ENFSI Strategic plan 2008-2011 (2008)
12. ENFSI DNA Working Group (2010). DNA-Data Management, Review and Recommendations.

13. COUNCIL FRAMEWORK DECISION 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities,
14. Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe *3135th JUSTICE and HOME AFFAIRS Council meeting Brussels, 13 and 14 December 2011.*

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FORENSICS SCIENCE IN THE EUROPEAN COUNTRIES

PhD Aleksandar B. Ivanovic

PhD Aleksandar R. Ivanovic

Abstract:

This paper will show the current situation in the field of forensic examination and expert in the countries of the European Union. After this work treats the efforts of the competent institutions of the European Union in the direction of overcome the impact of the current unfavorable economic situation and the transition, which also has an impact on the field of forensics. Finally, they said some of the most important documents of the European Union, which treated the field of forensics and go in the direction of its development. This applies particularly to the tendency of the European Union in order to create a common space of forensic and forensics infrastructure within the European Union to the 2020th year.

Keywords: forensic science, the European Union, accreditation and standardization.